

Sociaal en Cultureel Planbureau

Anders in de klas

Journalistieke samenvatting

Evaluatie van de pilot
Sociale veiligheid LHBT-jongeren op school

Anders in de klas

Anders in de klas

Journalistieke samenvatting

door Karolien Bais

Evaluatie van de pilot *Sociale veiligheid LHBT-jongeren op school*

Onderzoek van Freek Bucx en Femke van der Sman
(m.m.v. Charlotte Jalvingh)

in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1973.

Het Bureau heeft tot taak:

- a wetenschappelijke verkenningen te verrichten met het doel te komen tot een samenhangende beschrijving van de situatie van het sociaal en cultureel welzijn hier te lande en van de op dit gebied te verwachten ontwikkelingen;
- b bij te dragen tot een verantwoorde keuze van beleidsdoelen, benevens het aangeven van voor- en nadelen van de verschillende wegen om deze doeleinden te bereiken;
- c informatie te verwerven met betrekking tot de uitvoering van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn, teneinde de evaluatie van deze uitvoering mogelijk te maken.

Het SCP verricht deze taken in het bijzonder bij problemen die het beleid van meer dan één departement raken.

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is als coördinerend minister voor het sociaal en cultureel welzijn verantwoordelijk voor het door het SCP te voeren beleid. Over de hoofdzaken hiervan heeft hij/zij overleg met de minister van Algemene Zaken; van Veiligheid en Justitie; van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties; van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap; van Financiën; van Infrastructuur en Milieu; van Economische Zaken; en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2014

SCP-publicatie 2014-19

Zet- en binnenwerk: Textcetera, Den Haag

Omslagontwerp: bureau StijlZorg, Utrecht

Foto omslag: © Merlin Daleman | HH

ISBN 978 90 377 0713 7

NUR 740

Voorzover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.repro-recht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

Sociaal en Cultureel Planbureau

Rijnstraat 50

2515 XP Den Haag

(070) 340 70 00

www.scp.nl

info@scp.nl

De auteurs van SCP-publicaties zijn per e-mail te benaderen via de website. Daar kunt u zich ook kosteloos abonneren op elektronische attendering bij het verschijnen van nieuwe uitgaven.

Inhoud

1	Seksuele en genderdiversiteit op school	7
2	Proef met een breed pakket	9
3	Het basisonderwijs: aanpak en effect	11
4	Het voortgezet onderwijs: aanpak en effect	13
5	Het speciaal basisonderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs	15
6	Op weg naar tolerantie, maar acceptatie vraagt om lange adem	16

1 Seksuele en genderdiversiteit op school

“Toen een meisje in mijn klas vertelde dat ze op meisjes viel, dacht ik: getver, getver, getver, blijf uit mijn buurt. Na het project had ik er wel spijt van dat ik ooit zo over lesbo’s en homo’s heb gedacht. Het is eigenlijk doodnormaal.” (leerling groep 8)

De school is vaak geen veilige plek voor jongeren met lesbische, homoseksuele, biseksuele of transgendergevoelens. Jongeren leggen elkaar strikte normen op over geslacht en seksualiteit; wie ‘anders’ is, is al gauw doelwit van pesten, roddel en spot. Ook als grappen en scheldwoorden niet persoonlijk bedoeld zijn, zijn ze wel degelijk kwetsend en een waarschuwing dat je maar beter niet uit de kast kunt komen. Je eigen identiteit ontwikkelen is op zich al een lastige opgave, maar helemaal als je omgeving je afwijst. Jonge lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders (kortweg LHBT’s) staan er bovendien vaak alleen voor, omdat ouders, familie of vrienden hun gevoelens niet delen. Zij kampen dan ook vaak met een laag zelfbeeld en depressieve klachten; bijna een vijfde van hen vindt zijn of haar seksuele voorkeur moeilijk te accepteren, bijna de helft heeft wel eens suïcidale gedachten en ruim een op de tien heeft ook echt een zelfmoordpoging gedaan.

Veiligheid en acceptatie zijn belangrijke voorwaarden om tot leren te komen en om een eigen identiteit te ontwikkelen. Scholen staan hierin voor een zware taak: discriminatie is een hardnekkig probleem, mede gevormd door factoren waar de school geen invloed op heeft. Leerlingen die tot een minderheid behoren, lopen een groter risico op pesten. Maar ook leerlingen die teruggetrokken of minder weerbaar zijn. Het feit dat lesbische, homoseksuele en biseksuele jongeren zich vaker ongelukkig voelen, kan hen tot mikpunt maken.

Maar dat is niet het hele verhaal. Onder scholieren is ook weerstand tegen LHBT’s in het algemeen. Slechts een kwart van de leerlingen in het basisonderwijs en ruim een derde van de leerlingen in het voortgezet onderwijs vindt het geen punt om les te krijgen van een homoseksuele leraar of lesbische lerares. En een op de tien leerlingen in het basisonderwijs wil geen homoseksuelen of lesbiennes in hun vriendenkring. Dergelijke houdingen kunnen ze van hun ouders hebben meegekregen, maar ook van de buurt, de school of de kerk. Zo vinden sommige religies en levensbeschouwingen homoseksualiteit in strijd met de voorschriften en de idealen van huwelijk en gezin.

De negatieve houding tegenover seksuele en genderdiversiteit gaat vaak gepaard met angst en onzekerheid. Zo zijn vooral heterojongens bang dat homoseksuelen toenadering tot hen zoeken. Dat jongeren ontvankelijk zijn voor dergelijke vooroordelen kan te maken hebben met hun levensfase: hun lichaam verandert, nieuwe vriendschappen en liefdes ontluiken en de vraag dringt zich op wie ze zijn en bij wie ze horen. Wat leeftijdgenoten van hen vinden, wordt uiterst belangrijk. Dat kan verklaren waarom ze sterker vasthouden aan seksestereotypen en strikte gendernormen. Bovendien denken jongeren in deze levensfase vaker zwart-wit, ook over andere zaken.

Ook leraren die lesbisch, homoseksueel of biseksueel zijn komen vaak liever niet uit de kast, en sommige scholen vrezen problemen met leerlingen en ouders als ze seksuele en genderdiversiteit aan de orde gaan stellen.

Kortom, het gaat hier om een ingewikkeld probleem dat niet alleen om de houdingen en gedragingen van leerlingen zelf gaat, maar ook om die van hun omgeving.

Onderwijsbeleid over seksuele en genderdiversiteit

Tot voor kort gaven scholen niet altijd structureel aandacht aan seksuele en genderdiversiteit. Sinds eind 2012 zijn de kerndoelen aangepast en moeten scholen in het basisonderwijs, de onderbouw van het voortgezet onderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs werken aan respectvolle omgang met seksualiteit en diversiteit, waaronder seksuele en genderdiversiteit. De invulling mogen scholen zelf bepalen. De Inspectie voor het Onderwijs gaat in 2015 onderzoeken hoe de scholen het thema behandelen. De resultaten komen in 2016 beschikbaar.

---

2 Proef met een breed pakket

“Het feit dat het van een niet-bespreikbaar onderwerp naar een bespreikbaar onderwerp is gegaan, voor ons is dat wel een uniek moment. Ik realiseer me dat we daar erg laat mee zijn, maar ik ben blij dat het nu gebeurd is.” (leraar voortgezet onderwijs)

Om scholen te helpen met de verandering van de kerndoelen op het gebied van seksualiteit en seksuele diversiteit heeft het ministerie van o.c.w. een pilot laten uitvoeren. De pilot had drie doelen: minder discriminatie van LHBT-leerlingen, grotere acceptatie en weerbaarheid van LHBT-leerlingen, en een veilige schoolcultuur met goede omgangsvormen.

In de hoop op maximaal effect werd het een proef met een breed pakket aan activiteiten: van voorlichting, lessen en nazorg voor leerlingen tot training van leraren en betrokkenheid van ouders. De scholen die meededen moesten het hele pakket invoeren, maar ze waren vrij om te kiezen hoe ze dat deden. Informatie over mogelijke activiteiten konden ze krijgen via een speciale ‘kenniskring’, verzorgd vanuit het ministerie, en via voorlichtingsmiddagen van aanbieders.

De zes elementen van de pilot

- Externe voorlichting: lessen over seksualiteit, seksuele en genderdiversiteit, geloof, liefde en discriminatie.
  - Lessen omgangsvormen voor leerlingen: over sociale vaardigheid, weerbaarheid en bewustwording van groepsdynamiek.
  - Training omgangsvormen voor leraren: over bevordering van positief gedrag in de klas en respectvol omgaan met diversiteit.
  - Aandacht voor seksuele en genderdiversiteit in het bestaande lesprogramma.
  - Nazorg op school: een aanspreekpunt voor leerlingen met problemen rond seksualiteit en seksuele en genderdiversiteit.
  - Ouderbetrokkenheid: ouders informeren over de pilot; op een ouderavond, via de medezeggenschapsraad of de ouderraad, of met een brief.
-

Aan de pilot was een subsidieregeling verbonden voor activiteiten in groep 7 en 8 van het primair onderwijs en leerjaar 1 en 2 van het voortgezet onderwijs. De helft van de scholen kreeg de subsidie voor het schooljaar 2012/13 en kon meteen met de pilot beginnen. De andere helft kreeg de subsidie voor het schooljaar 2013/14. Voor deze procedure was gekozen omdat het ministerie het effect van de pilot wilde laten onderzoeken. Dat gebeurde door de scholen met en zonder pilot – de experimentele groep en de controlegroep – met elkaar te vergelijken.

Het evaluatieonderzoek moest over twee zaken duidelijkheid brengen: heeft de pilot effecten, en waarom pakken sommige interventies goed uit en andere niet. Voor de effectiviteit is gekeken of de houding van leerlingen tegenover lesbiennes, homo-seksuelen, biseksuelen en transgenders veranderd is, of pesten, schelden, discriminatie

en agressie zijn afgenomen en of leerlingen zich veiliger zijn gaan voelen op school. Voor de verklaringen van succes of falen is onderzocht welke condities daar bepalend in zijn.

De onderzoeksgegevens zijn op vier manieren verzameld.

- *Enquête onder leerlingen*: leerlingen uit de experimentele groep en de controlegroep vulden najaar 2012 en voorjaar 2013 een online vragenlijst in over hun houding tegenover LHBT's, de sfeer in de klas en hun veiligheid. Leerlingen uit de experimentele groep is tijdens de nameting ook gevraagd naar hun mening over de pilot.
- *Enquête onder leraren*: in de experimentele groep hebben leraren aan het eind van het schooljaar een online vragenlijst ingevuld over hoe zij de pilot hebben uitgevoerd, hoe zij de pilot hebben ervaren en of zij effecten zien.
- *Enquête onder contactpersonen*: elke school had minstens één contactpersoon, meestal betrokken bij de aanmelding voor de pilot en 'voortrekker' op school. Contactpersonen vulden aan het eind van het schooljaar een online vragenlijst in. Die voor contactpersonen in de experimentele groep moest uitwijzen hoe de uitvoering van de pilot was verlopen; die voor de controlegroep was bedoeld om te achterhalen hoeveel aandacht er op deze scholen is geweest voor seksuele diversiteit en sociale veiligheid.
- *Interviews*: op twintig scholen uit de experimentele groep zijn interviews gehouden met de schoolleiding, zorg- of veiligheidscoördinator, leraren, leerlingen, externe voorlichters, trainers en ouders om te horen wat zij van de pilot vonden.

De deelnemende scholen

Aan de pilot en het onderzoek deden 132 scholen mee: 55 in het basisonderwijs, 67 in het voortgezet onderwijs, 5 voor speciaal basisonderwijs en 5 voor (voortgezet) speciaal onderwijs.

Basisscholen: 24 openbaar, 5 algemeen bijzonder, 12 rooms-katholiek, 10 protestants-christelijk en 4 overig.

De schoolgrootte varieerde van 49 tot 903 leerlingen.

In de klassen die meededen varieerde het aandeel leerlingen met een niet-westerse (Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse) achtergrond van 0 tot 96%.

Scholen in het voortgezet onderwijs: 17 openbaar, 13 algemeen bijzonder, 22 rooms-katholiek, 6 protestants-christelijk en 9 overig.

De schoolgrootte varieerde van 242 tot 5350 leerlingen.

In de deelnemende klassen varieerde het aandeel leerlingen met een niet-westerse achtergrond van 0 tot 71%.

Scholen voor speciaal basisonderwijs en voor (voortgezet) speciaal onderwijs: 10 scholen uit verschillende denominaties.

De schoolgrootte varieerde van 73 tot 395 leerlingen.

In de deelnemende klassen varieerde het aandeel leerlingen met een niet-westerse achtergrond van 0 tot 45%.

3 Het basisonderwijs: aanpak en effect

“Het is niet iets wat je nou even ’s avonds bij de worteltjes bespreekt. Dus toen hij thuiskwam en ik hoorde dat er op school over gesproken was, was ik daar wel heel blij mee.” (ouder van leerling uit groep 7)

Uitvoering

Basisscholen geven meestal wel seksuele voorlichting, maar laten seksuele of genderdiversiteit buiten beschouwing. Door de pilot kon dit onderwerp wel aan bod komen. Sommige scholen deden dat in een bestaand antipestprogramma, in een lesmethode voor omgangsvormen of in lessen over relaties en seksualiteit. Andere voerden een nieuwe serie lessen in over vooroordelen en discriminatie.

Bijna de helft van de basisscholen heeft alle zes elementen van de pilot ingevoerd.

Op ruim zeven op de tien scholen kwam een *externe voorlichter* een gastles geven.

Lessen omgangsvormen zijn gegeven op bijna alle scholen. Daarnaast was er meestal *aandacht voor seksuele en genderdiversiteit* in de godsdienst- of biologielees. Slechts een paar scholen zorgden voor lesmateriaal waarin ook LHBT's voorkomen. De *nazorg* is meestal in de bestaande zorgstructuur ondergebracht. De *training voor leraren* ging vaak niet door. *Ouders* zijn over de pilot ingelicht via een nieuwsbrief of een ouderavond. Op een derde van de scholen verzorgden leerlingen een presentatie voor ouders.

Effecten

Op enkele aspecten had de pilot een positieve uitwerking. Leerlingen bleken na de pilot minder moeite te hebben met lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders. De pilot heeft ook geleid tot een veiligere omgeving voor alle leerlingen: meer leerlingen zijn zich veilig gaan voelen in de klas en meer leerlingen hadden na de pilot het gevoel er in de klas bij te horen.

Uitschelden voor ‘homo’ of ander negatief gedrag in de klas is niet verminderd, maar er is wel iets in gang gezet. In interviews vertelden leerlingen nu meer te weten over seksuele diversiteit en voorzichtiger te zijn met scheldwoorden sinds zij weten hoe kwetsend die kunnen zijn. Leraren zijn alerter geworden op dergelijk negatief gedrag. De meeste leraren waren positief over de pilot; die had leerlingen aan het denken gezet. Een derde van de leraren vond dat de school een veiliger plek was geworden voor LHBT's en dat ‘homo’ minder vaak als scheldwoord werd gebruikt.

Wat werkte wel, wat niet, en waarom?

Op veel scholen zijn leerlingen aan de praat geraakt over vooroordelen, discriminatie en pesten en over seksuele en genderdiversiteit. Leerlingen konden naar verhalen van anderen luisteren en hun eigen ervaringen delen. Maar dit werkt alleen in klassen waar een open discussie mogelijk is; niet in klassen waar leerlingen weinig respect voor elkaar tonen of erg druk zijn. Voor een veilig klimaat in de klas is de leerkracht cruciaal. Voor sommige leerlingen was de gastles de eerste keer dat zij een homoseksuele man of vrouw ontmoetten. Wat leerlingen vaak opviel was dat deze qua uiterlijk en gedrag niet

overeenkwam met het stereotype beeld, en dat waardeerden ze. Een enkel contact zorgt nog niet voor bijstelling van stereotypen.

Veel basisscholen brachten seksuele en genderdiversiteit onder bij lessen over verschillen tussen mensen in algemene zin. Voordeel is dat het onderwerp voor meer leerlingen herkenbaar is en ze zich beter kunnen inleven in de ervaringen van LHBT's. Een risico is alleen dat de informatie over het thema zelf te beperkt blijft of niet beklijft. Zo konden nogal wat leerlingen zich later niet herinneren dat seksuele en genderdiversiteit besproken was.

Sommige leerkrachten weten nu beter hoe ze seksuele diversiteit bespreekbaar kunnen maken of met pesterijen in de klas moeten omgaan. Andere hadden ontdekt dat het minder moeilijk was met de kinderen over seksuele en genderdiversiteit te praten dan zij gedacht hadden.

Scholen vonden het moeilijk om ouders te betrekken. Ouderavonden werden slecht bezocht en scholen hadden de indruk vooral ouders te bereiken die toch al positief dachten over LHBT's.

Uitbesteden of in eigen hand houden

Scholen die de invulling van de pilot in handen legden van een externe organisatie konden een vliegende start maken. Mogelijk nadeel is wel dat zij zich de aandacht voor het onderwerp niet eigen maken. Dat is anders op scholen waar leraren zelf lessen ontwikkelen. Dat kost weliswaar meer tijd, maar motiveert leraren sterker.

Een school voor praktijkonderwijs koos voor deze laatste aanpak. Een werkgroep van leraren en de zorgcoördinator bereidde de pilot voor. Leraren brachten ideeën in en spraken met elkaar af wat zij in de klas gingen doen. Het resulteerde in veel activiteiten, van toneelvoorstellingen tot films, voorlichtingslessen door de GGD en trainingen van leraren. Aan het eind van het schooljaar is geëvalueerd welke activiteiten gecontinueerd worden.

Op een basisschool hebben de leerkrachten van groep 7/8 zelf een les ontwikkeld. De les ging over mensen die er allemaal anders uitzien, onder wie een homoseksuele man. Aanvullend hebben ze een bestaand lespakket gebruikt over verschillen in leefvormen. Deze aanpak is zo goed bevallen, dat de lessen volgend jaar weer plaatsvinden, uitgebreid met lessen over relaties en seksualiteit. De lessen zijn inmiddels opgenomen in het schoolplan voor sociaal-emotionele ontwikkeling.

---

4 Het voortgezet onderwijs: aanpak en effect

“Zelf was die man dus homo en die vrouw was lesbisch en toen waren wij eigenlijk best wel verbaasd, want we zagen het helemaal niet. Daardoor dachten we: oh, ze hoeven er niet altijd zoals de Gay Parade uit te zien.” (leerling 2^e klas havo/vwo)

Uitvoering

Veel scholen in het voortgezet onderwijs besteden doorgaans al aandacht aan seksuele diversiteit, meestal op initiatief van leraren die affiniteit met het onderwerp hebben. De pilot is op twee manieren ingevuld. In de ene variant is seksuele en genderdiversiteit ingebed in aandacht voor discriminatie, vooroordelen en stereotypen en kwamen ervaringsdeskundigen gastlessen verzorgen. In de andere variant is het onderwerp ondergebracht bij seksuele voorlichting. In beide varianten lag het accent op homoseksualiteit en minder op bisexualiteit en transgenders.

Twee derde van de scholen heeft alle zes (verplichte) onderdelen uitgevoerd. De meeste scholen boden *externe voorlichting* en *lessen omgangsvormen* voor leerlingen. De *training van leraren* ging vaak om allerlei redenen ('hoeft niet', 'geen tijd') niet door. *Aandacht voor seksuele en genderdiversiteit* kwam vooral voor in lessen godsdienst, maatschappijleer of biologie. *Nazorg* voor LHBT-leerlingen is meestal via bestaande zorgstructuren binnen en buiten de school geregeld; tijdens de lessen is leerlingen verteld met wie zij over deze zaken in vertrouwen kunnen praten. Op de meeste scholen zijn *ouders* via een nieuwsbrief op de hoogte gebracht van de pilot of is de ouderraad geïnformeerd.

Effecten

Leerlingen met lesbische, homoseksuele of biseksuele gevoelens zijn zich door de pilot veiliger gaan voelen in de klas. Agressie of pesten was nog niet afgenomen: zo'n vier op de tien LHBT-leerlingen zeggen vaak of regelmatig een vervelende ervaring te hebben.

Leerlingen met een niet-westerse achtergrond hebben een positievere houding gekregen tegenover LHBT's. Dat is interessant, want over het algemeen hebben zij meer moeite met homoseksualiteit dan autochtoon-Nederlandse leerlingen.

De pilot had ook een positief effect op de houding van leerlingen op protestants-christelijke scholen: zij hebben nu minder bezwaar tegen een homoseksuele docent en minder moeite met mensen die zich niet conform hun gender gedragen of kleden.

Leerlingen in het praktijkonderwijs en vmbo denken negatiever over LHBT's en voelen zich in hun klas minder veilig dan havo- of vwo-leerlingen. De pilot heeft hier nauwelijks verandering in gebracht.

Vooraf voor scholen waarvoor het onderwerp nieuw of taboe leek, was de winst dat er op z'n minst een paar keer over is gesproken. Op veel andere scholen zijn de scholieren volgens leraren aan het denken gezet en kunnen ze zich beter voorstellen hoe het is om een lesbienne, homoseksueel of biseksueel te zijn, en wat het effect kan zijn van schelden of pesten. Leraren en leerlingen zijn over het algemeen positief over de pilot, vooral over de voorlichting en de lessen omgangsvormen. Ongeveer twee op de tien leraren en leerlingen vinden het klimaat in de klas verbeterd. Ongunstige effecten zien zij nauwelijks.

Docenten hebben wel de indruk dat de meeste leerlingen geen moeite hebben met LHBT's, maar ze betwijfelen of iedereen eerlijk voor zijn mening uitkwam; vooral jongens lieten mogelijk door de groepsdruk in de klas niet blijken hoe zij er echt over denken. Docenten vinden het ook niet realistisch om te verwachten dat je in vier of zes lessen de sfeer zo ombuigt dat alle leerlingen durven te zeggen wat ze echt denken. De pilot heeft docenten weinig nieuwe kennis of andere opvattingen over seksuele diversiteit bijgebracht, zeggen ze. Vaak kenden zij persoonlijk al LHBT's. Wel vinden veel docenten het makkelijker om leerlingen op hun gedrag aan te spreken nu ze kunnen verwijzen naar de voorlichting of de lessen.

Wat werkte wel, wat niet, en waarom?

Een succesvolle implementatie hangt af van een zorgvuldige voorbereiding en een breed draagvlak onder de leraren, zo blijkt. Ook een of meer personen verantwoordelijk maken voor de uitvoering verhoogt de kans op slagen. Door een interne werkgroep te vormen, kan men taken verdelen en brainstormen over de invulling.

Leerlingen zijn vooral geïnteresseerd als er verband wordt gelegd met wat hen bezighoudt: identiteit, relaties en seksualiteit. Een persoonlijk verhaal van een ervaringsdeskundige in een gastles maakt veel indruk. Ook klasgenoten die vertellen over LHBT's die zij kennen, brengt het onderwerp dichterbij en maakt dat leerlingen zich realiseren dat LHBT's onderling meer verschillen dan zij dachten.

Discussies over stereotypen en discriminatie komen beter van de grond als leerlingen eerlijk hun mening kunnen geven en er duidelijke regels zijn die een veilige sfeer in de klas garanderen. Gezien de belangrijke rol van leraren hierin, is het een gemis dat hun training niet goed uit de verf is gekomen.

Draagvlak creëren bij leraren en ouders

Op een basisschool stuitte men op weerstand tegen de pilot van leerkrachten en ouders: dit thema hoorde volgens hen niet op school thuis. De directie stelde de pilot uit en installeerde een werkgroep, waarin zij met ouders en leerkrachten ging nadenken over een schoolbrede leerlijn over relaties en seksualiteit, waaronder seksuele diversiteit. Door de leerlijn aan te haken bij de lesmethode voor omgangsvormen die de school al in alle groepen toepast, zagen de leerkrachten zich niet voor een taakverzwaring gesteld. Het plan is op twee ouderavonden gepresenteerd en in klasverband verder besproken met de ouders. De weerstand onder ouders en leerkrachten is verdwenen. De lessen starten volgend schooljaar.

Een school voor voortgezet onderwijs had al ruim vóór de pilot een werkgroep die zocht naar een manier van voorlichten waarin iedereen zich kon vinden. Toen dit stroef liep, is een LHBT-belangenorganisatie aangeschoven om te bekijken wat voorlichting kan inhouden. Besloten is het draagvlak te toetsen in bijeenkomsten voor ouders en voor het lerarenteam, waarin voorlichters vertelden over hun manier van werken. De leraren konden openlijk praten over hun weerstanden; de ouders bleken vooral betrokken en belangstellend te zijn. Conclusie van beide bijeenkomsten was dat er voldoende draagvlak was en dat de voorlichting aan de leerlingen kon plaatsvinden.

5 Het speciaal basisonderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs

“De basiskennis ontbreekt bij bepaalde leerlingen. Dan kan je deze termen niet zomaar introduceren. Dat geeft misschien alleen maar verwarring.” (leraar voortgezet speciaal onderwijs)

Uitvoering

In het speciaal onderwijs zijn de pilot en het onderzoek anders uitgevoerd dan in het reguliere onderwijs. Leerlingen in deze schooltypen lopen een groter risico op seksueel misbruik of geweld. Door de pilot konden de scholen de aandacht voor relaties, seksualiteit en seksuele weerbaarheid verdiepen, maar er waren nogal wat knelpunten. Zo paste lesmateriaal niet bij het niveau en de beleving van de leerlingen. Dat was ook meestal de reden waarom de leraren zelf voorlichting gaven en geen externe voorlichters inschakelden.

Ook het onderzoek onder deze scholen week af. De vragenlijsten voor de leerlingen waren te moeilijk en zijn niet meegenomen in de analyses. Wel zijn er interviews gehouden op een school voor speciaal basisonderwijs en een school voor voortgezet speciaal onderwijs, maar een algemeen beeld levert dat uiteraard niet op. Ook is het niet gelukt om ouders te interviewen.

In het kader van de pilot hebben de leerlingen op een basisschool het tv-programma ‘Over de streep’ bekeken dat onder meer over homoseksualiteit gaat, en een documentaire over een transgenderjongen. De leraar denkt dat dit soort onderwerpen herhaald moet worden om bij de leerlingen te beklijven. Bovendien verschilt per klas hoe het onderwerp valt. De school heeft besloten een nieuwe methode aan te schaffen waarin het begrip diversiteit al aan bod komt en deze zelf op het niveau van de leerlingen aan te vullen met seksuele diversiteit.

Op een school voor voortgezet speciaal onderwijs is de pilot ingevoerd in een klas met leerlingen van 13, 14 en 15 jaar. De leraar heeft vooral kringgesprekken gevoerd over vriendschappen, relaties en seksualiteit. Ook heeft de school meegedaan aan een projectweek over relaties en seksuele diversiteit en zijn er weerbaarheidstrainingen gegeven. In de toekomst gaat deze school voor de lagere klassen een leerlijn introduceren over vriendschap en relaties, zodat leerlingen meer basiskennis hebben als zij in de puberteit komen.

6 Op weg naar tolerantie, maar acceptatie vraagt om lange adem

“Volgens mij ben ik van de ruim 100 docenten hier de enige die er voor uit komt, maar ik kan me niet voorstellen dat er niet nog meer zijn. Daar begint het eigenlijk al. Als volwassenen al niet uit de kast kunnen komen...” (docent voortgezet onderwijs)

De scholen hebben dus enkele positieve resultaten geboekt. Averechtse effecten of negatieve reacties traden nauwelijks op. Al met al is het effect van de pilot bescheiden. Veel meer is ook niet te verwachten in één schooljaar. Houdingen, gevoelens en gedragingen van leerlingen slaan niet van de ene op de andere dag om. Maar schoolleiders en leraren verwachten dat de investeringen in de pilot zich op den duur terugbetalen. De effecten die er zijn, zijn bemoedigend. Maar de tolerantie voor seksuele en genderdiversiteit op de scholen is nog lang niet voltooid, laat staan de acceptatie. De pilot en het onderzoek leiden dan ook tot enkele aanbevelingen.

Inzicht in het klimaat

Scholen kunnen alerter zijn op het heersende klimaat, bijvoorbeeld via een goede registratie van incidenten. Ze moeten er wel op bedacht zijn dat ook zonder duidelijke signalen of incidenten het klimaat minder veilig is voor LHBT's. Als weinig leerlingen of leraren uit de kast zijn, kan dat betekenen dat het lastig is om jezelf te zijn op school als je lesbisch, homoseksueel, biseksueel of transgender bent. Of dat er een taboe rust op school om het hier over te hebben en incidenten te melden.

Minder koudwatervrees

Schoolleiders en leraren hebben nogal eens koudwatervrees als het gaat over LHBT's. Schoolleiders vrezen weerstanden bij ouders of leerlingen of zijn bang voor onrust op school. Leraren zijn bang voor negatieve of lacherige reacties van leerlingen. Deze angsten of zorgen blijken vaak ongegrond. Averechtse effecten of negatieve reacties bleven grotendeels uit, en de meeste leraren bleken achteraf niet zo veel moeite te hebben gehad om de lessen uit te voeren.

Regie bij de scholen

Mede door die koudwatervrees laten scholen vaak de uitvoering over aan een externe organisatie. Samenwerken met organisaties die meer expertise hebben, is uiteraard goed, maar scholen moeten wel de regie voeren, anders blijven structurele veranderingen op de scholen zelf achterwege.

Visie en strategie

Scholen zullen een visie en strategie moeten ontwikkelen voor de aandacht voor seksuele en genderdiversiteit. Bij voorkeur in een werkgroep met leraren; die weten immers wat er speelt in de klas en op school.

Communicatie en samenwerking met ouders

Niet iedereen vindt het vanzelfsprekend dat de school seksuele en genderdiversiteit in het curriculum opneemt. Men kan bezwaren hebben vanwege de jonge leeftijd, vanuit het geloof, de levensbeschouwing of de cultuur. Daarom is het goed leraren, leerlingen en ouders in een vroeg stadium te betrekken bij het beleid en vooral in het basisonderwijs te blijven communiceren met de ouders.

Aansluiten bij beleving en niveau van de leerlingen

Leerlingen in het basisonderwijs zijn mogelijk nog niet bezig met de vraag of zij op meisjes of jongens vallen. Men raakt het onderwerp seksuele en genderdiversiteit bijvoorbeeld als klasgenoten twee vaders of twee moeders hebben of als hun leerkracht homoseksueel is. Leerlingen in het voortgezet onderwijs zijn meer bezig met de vraag op wie zij zelf verliefd kunnen worden. De aanpak van het onderwerp moet dan ook aansluiten bij de beleving en het niveau van de leerlingen.

Meer consistentie

De school zal als geheel moeten uitdragen dat alle leerlingen en leraren welkom zijn, ook LHBT's. De aandacht voor LHBT's mag daarom niet beperkt blijven tot enkele lessen of leraren. De schoolleiding en leraren moeten overleggen over de waarden, normen en gedragsregels op school en de handhaving ervan.

Open sfeer en duidelijke gedragsregels

Voorwaarde om te kunnen praten over seksuele en genderdiversiteit is een open en veilige sfeer in de klas. Als die er niet is, moet eerst negatief gedrag bestreden worden. Dat kan door duidelijke gedragsregels te stellen die het hele lerarenteam handhaaft.

Inbedding van externe voorlichting

Externe voorlichters kunnen het ijs breken, maar gastlessen moeten goed ingebed zijn in het schoolcurriculum. Voorlichters en leraren moeten vooraf overleggen, zodat de voorlichting aansluit bij het niveau en de beleving van de leerlingen. De externe voorlichter moet de pedagogische en didactische kwaliteiten hebben om een open sfeer te creëren en de orde in de klas te bewaken.

Expertise van de leraar

Leraren kunnen het moeilijk vinden om met leerlingen over gevoelens of seksuele onderwerpen te praten. Daar bestaan cursussen en trainingen voor. De schoolleiding zou leraren de kans moeten geven die te volgen; soms moeten leraren overtuigd worden van het nut ervan.

Het zou goed zijn als leraren al tijdens hun opleiding leren hoe je seksuele en genderdiversiteit – en andere controversiële thema's – in de klas kunt behandelen.

Nazorg: rol van de leraar

Gezien het klimaat op veel scholen moet er nazorg zijn voor leerlingen met lesbische, homoseksuele, biseksuele of transgendergevoelens. De pilotscholen hebben die vaak

in de bestaande zorgstructuur opgenomen en contact gelegd met LHBT-belangenorganisaties. Maar ook de leraar of mentor moet leerlingen kunnen opvangen. Zeker in het basisonderwijs zijn zij vaak het eerste aanspreekpunt. Ook op dit punt is begeleiding wenselijk.

Ondersteuning van scholen

Scholen vinden het soms moeilijk om de kerndoelen op het gebied van seksualiteit en seksuele diversiteit te concretiseren, of ze missen expertise in of affiniteit met het onderwerp. Het is daarom goed als de overheid, samen met scholenorganisaties, scholen intensiever ondersteunt bij het maken van keuzes die bij hen passen.

Investeren in kennis

Ook kennis van effectief gebleken interventies kan scholen helpen het kaf van het koren te scheiden. Daar is meer onderzoek voor nodig, bijvoorbeeld naar een optimale manier om seksuele en genderdiversiteit onder te brengen in meer integrale interventies of in beleid over veiligheid en discriminatie. Andere belangrijke kwestie is het effect van maatregelen op langere termijn.

Passend lesmateriaal

Vooral in het speciaal basisonderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs is gebrek aan lesmateriaal dat past bij het niveau en de beleving van de leerlingen. Hier ligt een taak voor uitgevers.

Aandacht voor transgenders

De meeste leerlingen weten weinig over transgenders en kunnen zich moeilijk een voorstelling maken van deze groep. In de aandacht voor LHBT's sneeuwen transgenders mogelijk wat onder, ook omdat het om een relatief kleine groep gaat. Maar ook deze groep verdient het om aandacht te krijgen in het beleid van de school en in de lessen van de externe organisaties.

Meer weten?

Het Sociaal en Cultureel Planbureau doet al jarenlang onderzoek naar de positie en ervaringen van LHBT's in Nederland. Hieronder vindt u een selectie van recente rapporten op dit gebied.

Anders in de klas. Evaluatie van de pilot Sociale veiligheid LHBT-jongeren op school (2014)

Freek Bucx en Femke van der Sman, m.m.v. Charlotte Jalvingh

ISBN 978 90 377 0703 8

Acceptatie van homoseksuelen, biseksuelen en transgenders in Nederland 2013 (2013)

Saskia Keuzenkamp en Lisette Kuiper

ISBN 978 90 377 0648 2

Seksuele oriëntatie en werk. Ervaringen van lesbische, homoseksuele, biseksuele en heteroseksuele werknemers (2013)

Lisette Kuiper

ISBN 978 90 377 0668 0

Gewoon anders. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland (2010)

Saskia Keuzenkamp

ISBN 978 90 377 0502 7

Steeds gewoner, nooit gewoon. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland (2010)

Saskia Keuzenkamp (red.)

ISBN 978 90 377 0501 0

